

Andrzej Czyżewski

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Piotr Kułyk

Uniwersytet Zielonogórski

Polityka fiskalna i monetarna w krajach triady ekonomicznej i w Polsce w długim okresie (1990–2008)

Wstęp

Proces globalizacji kształtuje nowe warunki dla prowadzenia polityki gospodarczej państw w wyniku wzrostu znaczenia impulsów zewnętrznych oraz większej konieczności uwzględnienia reakcji innych państw i ugrupowań integracyjnych na podjęte działania. Wiele dotychczasowych koncepcji z lat 80. i 90. uległo przewartościowaniu, gdyż nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, a stosowane rozwiązania napotykały coraz większe trudności oraz dysfunkcje zarówno w ujęciu zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Rozważając zmiany zachodzące w polityce rolnej i w samym rolnictwie, warto zwrócić uwagę na przekształcenia w otoczeniu makroekonomicznym. Szczególnego znaczenia nabierają decyzje związane z kształtowaniem polityki fiskalnej i monetarnej, tworzące zewnętrzne uwarunkowania równowagi sektorowej w poszczególnych krajach. Wysoka zmienność relacji między poszczególnymi krajami wynikająca ze wzrostu znaczenia przepływów kapitału i wymiany międzynarodowej wskazuje na konieczność uwzględnienia także zmian zachodzących w kursie walutowym. Na tej podstawie można sformułować kilka problemów badawczych, które zostały podjęte w artykule: Jak wygląda polityka gospodarcza w warunkach interwencjonizmu rolnego? Czy w długim okresie występuje przemienność stosowanych opcji w polityce fiskalnej i monetarnej? Jak wielkie są odchylenia kursu walutowego od stanu równowagi? Jak na tym tle wyglądała polska transformacja i integracja z Unią Europejską?

Metodyka badań

Dla państw triady ekonomicznej (Japonii, UE-15 oraz USA) okres badawczy obejmował 19 lat (1990–2008). Dla Polski był krótszy (17 lat – 1993–2008) ze względu na dostępność porównywalnych danych. Takie ujęcie pozwoliło wyróżnić zarówno zmiany koniunkturalne, jak również przekształcenia strukturalne zachodzące w polityce gospodarczej. Analizie poddano trzy obszary: politykę fiskalną, monetarną oraz relacje międzynarodowe wyrażone za pośrednictwem kursu walutowego.

Analizując przepływy finansowe w ujęciu międzynarodowym konieczne staje się przyjęcie stosownego miernika do porównań (w transakcjach handlowych dominują wybrane jednostki monetarne, ponadto powstają ugrupowania integracyjne tworzące wspólne systemy walutowe). Wyrażenie relacji cenowych lub wartości dodanych w porównywalnej walucie umożliwia lepsze uwzględnienie otoczenia międzynarodowego, przy założeniu, że ich relacje znajdują swoje odzwierciedlenie wyrażone w międzynarodowej jednostce monetarnej. Istniejące rozwiązania dotyczące wyboru miernika porównawczego możemy sprowadzić do dwóch koncepcji – nominalnego i realnego kursu walutowego. Istotne znaczenie ma także ustalenie kursu równowagi, który będzie stanowił punkt odniesienia dla oceny przekształceń w otoczeniu zewnętrznym w stosunku do rynku krajowego (np. dysproporcji w relacjach stopy procentowej, warunkach terms of trade). Nominalny kurs równowagi to poziom kursu, przy którym następuje zrównoważenie bilansu płatniczego przy danych instrumentach polityki handlowej (wpływają one na wielkość i kierunki wymiany, a zatem i bilans płatniczy, i nominalny kurs walutowy). Nie oznacza to optymalnego kursu walutowego, lecz wartość kursu, która pozwala utrzymać równowagę w transakcjach międzynarodowych. Podejście oparte na nominalnym kursie walutowym można znaleźć m.in. w pracach: Valdesa [1973], Taylora i Phillipisa [1991] czy Byerlee'a i Saina [1986]. Drugą grupę stanowią kursy realne. Często stosowaną miarą jest parytet siły nabywczej pieniądza (PPP). Przedstawia on siłę nabywczą jednej waluty wyrażoną w innej przez skorygowanie kursu walutowego o wartość inflacji. Zgodnie z tą teorią, nominalny kurs walutowy reaguje na zmiany terms of trade i koryguje różnice występujące w stopach inflacji między poszczególnymi krajami. Dlatego też terms of trade i realny kurs walutowy stabilizują się w długim okresie. Zmienny kurs walutowy, elastycznie reagując na zmiany w bilansie płatniczym, zapobiega powstawaniu trwałej nadwyżki lub deficytu płatniczego. Można wskazać na kilka niedogodności metodologicznych związanych z takim podejściem. Po pierwsze, zachodzi konieczność przyjęcia okresu bazowego dla wyznaczenia wartości PPP, co powoduje, iż traktujemy ten czas jako sytuację idealnej równowagi makroekonomicznej i każde odchylenie będzie traktowane jako

przejaw nierównowagi w wartości kursu realnego. Po drugie, zakładamy, iż kurs walutowy pozostawał w równowadze przez cały badany okres (parytety wartości dóbr i usług poddawanych wycenieniu w porównywanym obszarach walutowych nie ulegają zmianie). Taką równowagę mogą jednak naruszać takie czynniki, jak: zmiany stóp procentowych, przesunięcia w wielkości zaangażowanych zasobów w gospodarce, warunki *terms of trade*. Ponadto, wartość PPP została wyznaczona w okresie bazowym przy uwzględnieniu wpływu instrumentów polityki handlowej, zniekształcających relacje cenowe. Jednak w kolejnych okresach należy oczekiwać zmian w polityce handlowej poszczególnych partnerów, co narusza warunki równowagi przyjętej jako punkt odniesienia. Sytuacje te wskazują, iż rozwiązanie to ma wyraźne ograniczenia w stosowaniu i interpretacji zjawisk zachodzących w warunkach wymiany międzynarodowej i przepływu nadwyżki ekonomicznej między sektorami gospodarki czy między poszczególnymi państwami biorącymi udział w handlu zagranicznym. Warunek względnego PPP nie musi obowiązywać, jeżeli¹:

- każdy z krajów specjalizuje się w wymianie innych produktów,
- nie wszystkie wytwarzane wyroby są wymieniane, stąd nie wpływają na kurs walutowy, lecz jedynie na inflację wewnętrzną (znaczne dysproporcje między wewnętrznym a zewnętrznym *terms of trade*),
- występują różnice we wskaźnikach wykorzystywanych do pomiaru inflacji (np. struktura produktowa) i dodatkowe ograniczenia handlowe w wymianie międzynarodowej,
- zmieniają się koszty transportu i ubezpieczeń.

Ponadto, zgodnie z hipotezą Balassy-Samuelsona, przesunięcia w popycie na towary z handlu zagranicznego mogą być trwałe (zatem odchylenia od parytetu też będą trwałe), gdy występują różnice między krajową a zagraniczną krańcową produktywnością w sektorze towarów podlegających wymianie handlowej [MacDonald, Ricci 2007]. Oznacza to bowiem wystąpienie wyższego poziomu płac w sektorach nastawionych na wymianę handlową.

Ze względu na wskazane ułomności coraz częściej stosowanym współcześnie rozwiązaniem jest efektywna stopa realnego kursu walutowego (E_R). Przy jej wyznaczaniu zostało wprowadzone rozróżnienie między stopą zmian cen towarów podlegających wymianie międzynarodowej i tych, które w tej wymianie nie uczestniczą [Schiff, Valdes 1998]:

$$E_R = E_0 \frac{P_H}{P_K} \quad (1)$$

¹Opracowanie własne na podstawie: [Leon, Najarian 2005; Taylor A.M., Taylor M.P. 2004; Bahmani-Oskooee, Kutan, Zhou 2008; MacDonald, Ricci 2007].

E_0 jest nominalnym kursem walutowym, P_H przedstawia poziom cen towarów podlegających wymianie (najczęściej indeks cen hurtowych zagranicznych towarów wymiennych), a P_K poziom cen towarów niepodlegających wymianie (indeks cen krajowych towarów konsumpcyjnych mierzonych wskaźnikiem CPI). Przy założeniu, iż jest to kurs umożliwiający zrównoważenie przepływu zasobów między danym państwem a resztą świata, możemy uznać tę koncepcję jako przykład równowagi ogólnej, tzn. uzyskanie efektywnego kursu walutowego zapewnia równowagę na poszczególnych rynkach w ujęciu międzynarodowym. Oznacza to wystąpienie równowagi zarówno w ujęciu wewnętrznym (równowaga na rynku dóbr i usług), jak i zewnętrznym, czyli w przepływach pieniężnych między danym krajem a resztą świata (dla uproszczenia możemy traktować, iż mamy równowagę w bilansie płatniczym). Przy takim założeniu przepływ nadwyżki ekonomicznej brutto między poszczególnymi krajami będzie występował tak długo, aż zostanie osiągnięty docelowy poziom realnego kursu walutowego. Trzeba także zauważyć, iż kurs ten a wraz z nim punkt równowagi ogólnej zależy od dwóch grup czynników: zewnętrznych i wewnętrznych. Jednym z czynników zewnętrznych jest oddziaływanie polityki państwa, obejmujące także politykę sektorową adresowaną do rolnictwa lub innych segmentów gospodarki oraz inne rodzaje polityk kształtujących ogólnokrajowe warunki ekonomiczne dla funkcjonowania podmiotów gospodarczych, np. związane z kształtowaniem stóp procentowych. Czynniki zewnętrzne również można podzielić na te, które związane są z polityką ekonomiczną innych państw, i te mające charakter niezależny (kształtowane jako wypadkowa oddziaływania znacznej liczby podmiotów reprezentujących podaż i popyt, stopy inflacji, ceny wybranych grup produktów). Koncepcja kursu PPP jest krytykowana za niezachowywanie warunków stacjonarności [Taylor, Taylor 2004]. Również takie zarzuty można wskazać w odniesieniu do realnego efektywnego kursu walutowego. Zastosowanie nieliniowych testów pozwala uzyskiwać lepsze wyniki w odniesieniu do kursu realnego [Leon, Najarian 2005; Bahmani-Oskooee, Kutan, Zhotu 2008]. Podkreślana tu jest przede wszystkim rola kosztów transakcyjnych, które powodują względne odchylenia realnego kursu walutowego.

Dla oceny zmian w polityce gospodarczej, a także w przekształcaniach kursu walutowego uwzględniono „model wahadła”. Zastosowanie „modelu wahadła” dla polityki fiskalnej i monetarnej pozwala zmniejszyć znaczenie bieżących odchyień i określić znaczące zmiany tej wielkości (powyżej średnich wynikających z odchylenia standardowego). Istotnego znaczenia nabierają także zmiany zachodzące w systemie walutowym. Za kluczowy parametr polityki monetarnej przyjęto długookresową stopę procentową (r), natomiast dla polityki fiskalnej takim wyznacznikiem został standaryzowany deficyt budżetowy, wyznaczony jako procent PKB (d). Dodatkowo wyznaczono standaryzowany kurs walutowy

(e). Względną zmianę stopy procentowej i deficytu budżetowego wyliczono na podstawie następujących formuł² [Czyżewski i in. 2006]:

$$d = \frac{d_t - d_{t-1}}{d_{t-1}}; \quad r = \frac{r_t - r_{t-1}}{r_{t-1}}; \quad e = \frac{e_t - e_{t-1}}{e_{t-1}} \quad (2)$$

Celem wyznaczenia opcji w polityce monetarnej i fiskalnej, a także warunków zewnętrznych mierzonych kursem walutowym dokonano standaryzacji wskaźników przez przedstawienie odchyłeń od poziomu średniej dla całego badanego okresu (\bar{X}), a także przyjęcie określonego współczynnika zmienności, korygującego poziom odchyłeń wyrażonego odchyleniem standardowym ($S(x)$). Przemienność opcji polityki gospodarczej oraz warunków zewnętrznych wynika z występowania cyklu koniunkturalnego i jego wpływu na politykę w różnych aspektach (m.in.: politykę antycykliczną, stosowane instrumentarium w polityce handlowej czy asynchroniczność w cyklach koniunkturalnych pomiędzy poszczególnymi krajami). Zastosowano następujące formuły:

$$d' = \frac{(d_t - \bar{X})}{S(x)} \quad r' = \frac{(r_t - \bar{X})}{S(x)} \quad e' = \frac{(e_t - \bar{X})}{S(x)} \quad (3)$$

Kierunek polityki gospodarczej i zmian kursowych wyznaczono jako średnią arytmetyczną standaryzowanych wskaźników stopy procentowej (r') i deficytu budżetowego (d') oraz kursu walutowego (e') w poszczególnych podokresach. Dodatnia wartość wskaźnika stopy procentowej oznaczała występowanie restrykcyjnej (pasywnej) polityki monetarnej, odwrotna sytuacja – politykę ekspansywną (aktywną). Przy ocenie wskaźnika deficytu budżetowego kształtowanie się go powyżej zera oznaczało ekspansywność polityki fiskalnej, w przeciwnej sytuacji świadczyło o restrykcyjności tej polityki. Syntetyczną ocenę polityki gospodarczej (P_g) określono jako wartość wypadkową opcji w polityce fiskalnej (P_f) i monetarnej (P_m) zgodnie z formułą:

$$P_g = P_m - P_f \quad (4)$$

Zmiany kursu walutowego mierzono jak stopę procentową, zakładając, iż poprawa kursu walutowego to ujemna wartość współczynnika standaryzowanego, natomiast wartość dodatnia charakteryzowała osłabienie kursu walutowego. Jako walutę bazową przyjęto dolara amerykańskiego i w stosunku do niego wyznaczono poszczególne kursy walut krajowych. Przyjęto założenie, iż przeciętna

²W odniesieniu do deficytu budżetowego, w sytuacji wystąpienia nadwyżki budżetowej, należy znak zmienić na przeciwny, tak aby wartość ujemna oznaczała redukcję deficytu lub narastanie nadwyżki budżetowej, a dodatnia zjawiska przeciwne.

faza cyklu koniunkturalnego trwa średnio trzy lata i na tej podstawie podzielono cały badany okres na trzyletnie odcinki w celu oceny zmian w polityce gospodarczej.

Przekształcenia w polityce gospodarczej i kursie walutowym

Rozważając zmiany zachodzące w otoczeniu makroekonomicznym można wskazać na różnice występujące w kształtowaniu polityki wewnętrznej w analizowanej grupie państw. W Japonii obserwowano dużą zmienność w polityce fiskalnej i operowanie przede wszystkim poziomem deficytu budżetowego. Równocześnie występowała wysoka zgodność pomiędzy opcją ekspansywną i restrykcyjną w polityce fiskalnej i monetarnej w stosunku do pozostałych państw. Tym samym polityka fiskalna i monetarna wzajemnie wspierały się w kształtowaniu danej opcji polityki gospodarczej (niwelowanie kosztów bieżących, np. w postaci efektu wypychania). Relatywnie stabilnie kształtował się kurs walutowy w stosunku do pozostałych krajów. Równocześnie stanowił on korektę w stosunku do przekształceń gospodarczych, wykazując wzrost przy utrzymywaniu restrykcyjnej polityki gospodarczej i osłabienie, gdy polityka gospodarcza przechodziła w stronę opcji ekspansywnej. Jest to o tyle interesujące, iż np. w Japonii obserwowano zjawisko deflacji w sytuacji niskiej stopy wzrostu gospodarczego [Czyżewski, Kułyk 2010] (tab. 1). Zatem nie występowało niebezpieczeństwo przyspieszenia procesów inflacyjnych. W ujęciu trzyletnim odnotowano wysoką zmienność stopy procentowej i kursu walutowego w krajach UE-15 (tab. 2). Występowała wyraźna dominacja opcji ekspansywnej, prowadzącej do pobudzania popytu globalnego. Podobnie jak w sytuacji Japonii, następowało wzajemne wzmocnianie opcji monetarnej i fiskalnej, powodujące znaczne wahania w relacjach wewnętrznych polityki gospodarczej między poszczególnymi okresami. Należy tutaj zauważyć podobieństwo polegające na tym, iż dążono do zwiększenia popytu globalnego, w przypadku UE-15 celem redukcji relatywnie wysokiego poziomu bezrobocia w stosunku do pozostałych krajów triady, a w przypadku Japonii wyjścia z procesów deflacyjnych. W tym przypadku kluczowe znaczenie miały jednak przekształcenia w zakresie stopy procentowej, wskazujące na dominację polityki monetarnej. Kurs był istotnym regulatorem zmian w polityce gospodarczej, ulegając osłabieniu w warunkach polityki ekspansywnej i wzmocnieniu przy przesunięciu w stronę polityki restrykcyjnej.

W USA obserwowano dominację opcji restrykcyjnej – fiskalnej, w konsekwencji zmniejszającej deficyt budżetowy w warunkach występowania wyso-

Tabela 1
Wskaźniki determinujące kierunek polityki gospodarczej Japonii w latach 1990–2008

Lata	Deficyt budżetowy (d)	Długookresowa stopa procentowa (r)	Efektywny kurs walutowy – jen do dolara US	Roczna względna zmiana deficytu	Roczna względna zmiana stopy procentowej	Roczna względna zmiana kursu walutowego	Standaryzowany wskaźnik zmiany deficytu	Standaryzowany wskaźnik zmiany stopy procentowej	Standaryzowany wskaźnik zmiany kursu walutowego
1990	2,050	6,960	144,796	–	–	–	–	–	–
1991	1,811	6,337	134,496	0,116	-0,090	-0,071	-0,145	-0,155	-0,619
1992	0,789	5,327	126,673	0,565	-0,159	-0,058	0,605	-0,501	-0,477
1993	-2,377	4,321	111,176	2,014	-0,189	-0,122	3,032	-0,647	-1,180
1994	-4,192	4,363	102,229	0,763	0,010	-0,080	0,938	0,338	-0,721
1995	-5,095	3,444	94,065	0,216	-0,211	-0,080	0,021	-0,756	-0,715
1996	-5,126	3,102	108,817	0,006	-0,099	0,157	-0,330	-0,203	1,879
1997	-4,032	2,374	120,997	-0,213	-0,235	0,112	-0,697	-0,874	1,387
1998	-5,833	1,541	130,895	0,447	-0,351	0,082	0,408	-1,449	1,057
1999	-7,416	1,749	113,888	0,271	0,135	-0,130	0,114	0,957	-1,263
2000	-7,644	1,744	107,835	0,031	-0,003	-0,053	-0,289	0,276	-0,422
2001	-6,302	1,319	121,484	-0,176	-0,244	0,127	-0,634	-0,920	1,548
2002	-8,033	1,263	125,255	0,275	-0,042	0,031	0,120	0,079	0,501
2003	-7,892	1,003	115,936	-0,017	-0,206	-0,074	-0,369	-0,731	-0,655
2004	-6,154	1,493	108,147	-0,220	0,488	-0,067	-0,709	2,708	-0,576
2005	-6,701	1,355	110,097	0,089	-0,092	0,018	-0,191	-0,169	0,358
2006	-1,408	1,741	116,354	-0,790	0,285	0,057	-1,662	1,701	0,783
2007	-2,404	1,666	117,759	0,708	-0,043	0,012	0,844	0,076	0,293
2008	-1,378	1,659	103,388	-0,427	-0,004	-0,122	-1,055	0,271	-1,177
				Średnia arytmetyczna \bar{X}	-0,058	-0,015	-	-	-
				Odchylenie standardowe S(X)	0,202	0,091	-	-	-

cd. tabeli 1

Okres	Polityka fiskalna	Polityka monetarna	Polityka gospodarcza	Kurs walutowy \bar{X}
1991–1993	1,164 ex	-0,434 ex	-1,598 ex	-0,759
1994–1996	0,209 ex	-0,207 ex	-0,417 ex	0,148
1997–1999	-0,058 re	-0,456 ex	-0,397 ex	0,394
2000–2002	-0,268 re	-0,188 ex	0,079 re	0,542
2003–2005	-0,423 re	0,603 re	1,026 re	-0,291
2006–2008	-0,624 re	0,682 re	1,307 re	-0,034

Uwagi: ex – opcja ekspansywna, re – opcja restrykcyjna w danym rodzaju polityki
 Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stats.oecd.org/wbes/ (pobrano: 4.06.2010).

Tabela 2

Wskaźniki wyznaczające kierunek polityki gospodarczej UE-15 w latach 1990–2008

Lata	Deficyt budżetowy (d)	Długookresowa stopa procentowa (r)	Efektywny kurs walutowy – euro do dolara US*	Roczna względna zmiana deficytu	Roczna względna zmiana stopy procentowej	Roczna względna zmiana kursu walutowego	Standaryzowany wskaźnik zmiany deficytu	Standaryzowany wskaźnik zmiany stopy procentowej	Standaryzowany wskaźnik zmiany kursu walutowego
1990	-4,328	10,866	0,788	-	-	-	-	-	-
1991	-4,624	10,160	0,809	0,068	-0,065	0,027	-0,202	-0,184	0,347
1992	-4,709	9,830	0,773	0,018	-0,032	-0,045	-0,212	0,099	-0,442
1993	-5,693	7,836	0,854	0,209	-0,203	0,105	-0,175	-1,385	1,200
1994	-4,930	7,973	0,843	-0,134	0,017	-0,012	-0,242	0,533	-0,086
1995	-5,043	8,389	0,765	0,023	0,052	-0,093	-0,211	0,837	-0,965
1996	-4,240	7,067	0,788	-0,159	-0,158	0,030	-0,247	-0,991	0,378
1997	-2,708	6,000	0,882	-0,361	-0,151	0,120	-0,287	-0,933	1,366
1998	-2,305	4,772	0,894	-0,149	-0,205	0,013	-0,245	-1,401	0,196

1999	-1,383	4,656	0,939	-0,400	-0,024	0,050	-0,295	0,171	0,595
2000	-0,082	5,433	1,085	-0,941	0,167	0,156	-0,401	1,835	1,762
2001	-1,835	4,983	1,117	21,408	-0,083	0,029	3,996	-0,340	0,369
2002	-2,575	4,897	1,061	0,403	-0,017	-0,050	-0,136	0,231	-0,495
2003	-3,077	4,144	0,885	0,195	-0,154	-0,166	-0,177	-0,957	-1,766
2004	-2,930	4,110	0,805	-0,048	-0,008	-0,091	-0,225	0,310	-0,944
2005	-2,559	3,411	0,805	-0,127	-0,170	0,000	-0,241	-1,099	0,047
2006	-1,347	3,836	0,797	-0,474	0,125	-0,010	-0,309	1,467	-0,057
2007	-0,638	4,320	0,730	-0,527	0,126	-0,083	-0,319	1,481	-0,860
2008	-1,109	4,293	0,684	0,739	-0,006	-0,064	-0,070	0,327	-0,647
			Średnia arytmetyczna \bar{X}	1,097	-0,044	-0,005			
			Odchylenie standardowe S(X)	5,083	0,115	0,082			
Okres		Polityka fiskalna	Polityka monetarna	Polityka gospodarcza				Kurs walutowy \bar{X}	
1991-1993		-0,196 re	-0,490 ex	-0,294 ex				0,368	
1994-1996		-0,234 re	0,126 re	0,360 re				-0,224	
1997-1999		-0,276 re	-0,721ex	-0,446 ex				0,719	
2000-2002		1,153 ex	0,575 re	-0,577 ex				0,545	
2003-2005		-0,214 re	-0,582 ex	-0,368 ex				-0,887	
2006-2008		-0,233 re	1,092 re	1,325 re				-0,522	

Uwagi: ex – opcja ekspansywna, re – opcja restrykcyjna w danym rodzaju polityki

* Jednostka przeliczeniowa ecu została przekonwertowana na euro

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stats.oecd.org/wbes/ (pobrano: 4.06.2010).

kiego poziomu długu publicznego (tab. 3). Kluczowe znaczenie w kształtowaniu wypadkowej opcji polityki gospodarczej miały w tej sytuacji zmiany w polityce monetarnej. Wykazywała ona wyższy poziom przemienności w zakresie stosowanych opcji. Równocześnie warto zauważyć, iż zmiany w polityce gospodarczej wykazywały najniższe amplitudy w stosunku do pozostałych państw triady. Polityka fiskalna stanowiła swoistą korektę dla przekształceń w polityce monetarnej, stanowiąc instrument hamujący negatywne aspekty jej przekształceń. Wzrost popytu związany z kanałem monetarnym był ograniczany za pośrednictwem redukcji deficytu budżetowego. Analiza zmian kursu walutowego w stosunku do badanych walut nie wykazywała już takiego związku ze stosowaną opcją w polityce gospodarczej, wskazując na wyższy poziom elastyczności w stosunku do polityki wewnętrznej.

Na tle zmian zachodzących w otoczeniu makroekonomicznym państw triady ekonomicznej warto zwrócić uwagę na przekształcenia zachodzące w Polsce (tab. 4). Odnotowano ekspansywną politykę monetarną, będącą wynikiem redukcji stopy inflacji. Wysoka ekspansywność polityki fiskalnej związana była z powolnością przekształceń strukturalnych w wydatkach budżetowych i utrzymywaniem wysokiego deficytu budżetowego w warunkach relatywnie wysokiej, choć ulegającej redukcji stopy procentowej. Miały miejsce relatywnie niskie zmiany w opcjach polityki fiskalnej i monetarnej, co względnie słabo oddziaływało na zmiany koniunktury gospodarczej. Polityka gospodarcza nie amortyzowała przemian koniunkturalnych coraz silniej determinowanych uwarunkowaniami zewnętrznymi, mimo znaczących przekształceń strukturalnych zachodzących w gospodarce krajowej. Obserwowane były natomiast wysokie wahania kursu walutowego złotego w stosunku do dolara, co było wynikiem dostosowań w przepływach pieniężnych z zagranicą na skutek nieznacznych zmian w polityce fiskalnej i monetarnej. Trzeba oczywiście pamiętać o zmianach zachodzących w samym mechanizmie kursowym wnikających ze stopniowego upłynnienia waluty krajowej, stanowiących jedno ze źródeł jej niestabilności.

Podsumowanie

Rozważania dotyczące przekształceń zachodzących w sektorze rolnym wskazują, iż powinny być one rozpatrywane na tle zmian zachodzących w otoczeniu makroekonomicznym, przy uwzględnieniu opcji przyjmowanych w polityce gospodarczej. W badanym okresie, który możemy uznać za długi, obserwowano wysoką przemienność opcji w polityce gospodarczej w krajach wymienionej triady ekonomicznej. Polityka gospodarcza wykazywała znaczną elastyczność w stosunku do zmian koniunkturalnych, które w coraz większym stopniu były

Tabela 3
Wskaźniki wyznaczające kierunek polityki gospodarczej USA w latach 1990–2008

Lata	Deficyt budżetowy (d)	Długookresowa stopa procentowa (r)	Roczna względna zmiana deficytu	Roczna względna zmiana stopy pro- centowej	Standaryzowany wskaźnik zmiany deficytu	Standaryzowany wskaźnik zmiany stopy procentowej
1990	-4,240	8,550	-	-	-	-
1991	-4,915	7,858	0,159	-0,081	-0,083	-0,406
1992	-5,769	7,010	0,174	-0,108	-0,076	-0,655
1993	-4,945	5,873	-0,143	-0,162	-0,220	-1,153
1994	-3,561	7,080	-0,280	0,205	-0,283	2,227
1995	-3,140	6,580	-0,118	-0,071	-0,209	-0,311
1996	-2,182	6,438	-0,305	-0,022	-0,294	0,140
1997	-0,795	6,353	-0,636	-0,013	-0,445	0,215
1998	0,434	5,264	-1,546	-0,171	-0,859	-1,237
1999	0,852	5,637	-0,961	0,071	-0,593	0,989
2000	1,621	6,029	-0,904	0,070	-0,567	0,978
2001	-0,388	5,018	1,239	-0,168	0,409	-1,205
2002	-3,790	4,611	8,775	-0,081	3,838	-0,407
2003	-4,832	4,015	0,275	-0,129	-0,030	-0,850
2004	-4,353	4,274	-0,099	0,065	-0,200	0,932
2005	-3,591	4,290	-0,175	0,004	-0,235	0,372
2006	-2,613	4,792	-0,272	0,117	-0,279	1,413
2007	-3,045	4,629	0,165	-0,034	-0,080	0,026
2008	-5,472	3,921	0,797	-0,153	0,207	-1,068

cd. tabeli 3

Średnia arytmetyczna \bar{X}		0,341	-0,037	
Odchylenie standardowe $S(X)$		2,197	0,109	
Okres	Polityka fiskalna	Polityka monetarna		Polityka gospodarcza
1991–1993	-0,127 re	-0,738 ex		-0,611 ex
1994–1996	-0,262 re	0,685 re		0,947 re
1997–1999	-0,632 re	-0,011 ex		0,621 re
2000–2002	1,227 ex	-0,211 ex		-1,438 ex
2003–2005	-0,155 re	0,151 re		0,306 re
2006–2008	-0,051 re	0,124 re		0,174 re

Uwagi: ex – opcja ekspansywna, re – opcja restrykcyjna w danym rodzaju polityki
Ze względu, iż dolar stanowił punkt odniesienia dla innych walut nie został on ponownie przeliczony.
Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stats.oecd.org/wbes/ (pobrano: 4.06.2010).

Tabela 4

Wskaźniki wyznaczające kierunek polityki gospodarczej Polski w latach 1990–2008

Lata	Deficyt budżetowy (d)	Długookresowa stopa procentowa (r)	Efektywny kurs walutowy – złoty do dolara US	Roczna względna zmiana deficytu	Roczna względna zmiana stopy procentowej	Roczna względna zmiana kursu walutowego	Standardyzowany wskaźnik zmiany deficytu	Standardyzowany wskaźnik zmiany stopy procentowej	Standardyzowany wskaźnik zmiany kursu walutowego
1993	-3,848	34,880	1,814	-	-	-	-	-	-
1994	-2,743	31,760	2,273	-0,287	-0,089	0,253	-0,706	-0,008	1,896
1995	-4,415	27,690	2,425	0,609	-0,128	0,067	1,878	-0,198	0,345
1996	-4,865	21,330	2,696	0,102	-0,230	0,112	0,416	-0,695	0,716
1997	-4,631	23,110	3,277	-0,048	0,083	0,216	-0,017	0,838	1,583

1998	-4,276	19,910	3,492	-0,077	-0,138	0,066	-0,099	-0,248	0,334
1999	-2,311	14,680	3,964	0,459	-0,263	0,135	1,446	-0,856	0,914
2000	-3,028	18,88	4,346	-0,310	0,286	0,096	-0,772	1,830	0,588
2001	-5,125	10,682	4,097	-0,692	-0,434	-0,057	-1,874	-1,696	-0,689
2002	-5,007	7,356	4,082	-0,023	-0,311	-0,004	0,056	-1,095	-0,244
2003	-6,266	5,778	3,888	0,251	-0,215	-0,047	0,847	-0,621	-0,607
2004	-5,699	6,897	3,651	-0,090	0,194	-0,061	-0,139	1,378	-0,721
2005	-4,323	5,218	3,234	-0,241	-0,243	-0,114	-0,574	-0,762	-1,163
2006	-3,788	5,232	3,103	-0,124	0,003	-0,040	-0,235	0,442	-0,549
2007	-2,026	5,484	2,765	-0,465	0,048	-0,109	-1,219	0,666	-1,120
2008	-2,637	6,152	2,410	0,302	0,122	-0,128	0,991	1,026	-1,282
		Średnia arytmetyczna \bar{X}		-0,042	-0,088	0,026			
		Odchylenie standardowe $S(X)$		0,347	0,204	0,120			
Okres		Polityka fiskalna		Polityka monetarna		Polityka gospodarcza		Kurs walutowy \bar{X}	
1994-1996		0,530 ex		-0,300 ex		-0,830 ex		0,986	
1997-1999		0,443 ex		-0,089 ex		-0,532 ex		0,944	
2000-2002		-0,863 re		-0,320 ex		0,543 re		-0,115	
2003-2005		0,045 ex		-0,002 ex		-0,046 ex		-0,831	
2006-2008		-0,154 re		0,711 re		0,865 re		-0,984	

Uwagi: ex – opcja ekspansywna, re – opcja restrykcyjna w danym rodzaju polityki
Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stats.oecd.org/wbes/ (pobrano: 4.06.2010).

determinowane czynnikami zewnętrznymi. Dlatego też zmiany w zakresie stosowanych opcji w polityce gospodarczej badanych państw triady ekonomicznej wykazywały zbieżność, zwłaszcza w sytuacji pogorszenia koniunktury na rynku światowym. Pozwalało to amortyzować oddziaływanie impulsów zewnętrznych. Wybór stopy procentowej lub deficytu budżetowego jako czynników korygujących wahania sytuacji ekonomicznej był podyktowany sytuacją wewnętrzną, związaną m.in. z poziomem stopy bezrobocia czy stopy inflacji. Takich zjawisk nie obserwowano w Polsce, przechodzącej transformację systemową, a następnie podejmującej integrację ze strukturami UE. Amplituda zmian w polityce gospodarczej była tu znacznie niższa niż w krajach triady ekonomicznej.

Czynnikiem korygującym przekształcenia w wewnętrznej polityce gospodarczej był kurs walutowy. Przejście w stronę opcji ekspansywnej prowadziło do deprecjacji kursu walutowego, wzmacniając konkurencyjność cenową towarów homogenicznych na rynku światowym. Można zatem wskazać, iż co do kierunku zmiany kursu walutowego wykazywały skłonność do utrzymywania równowagi w przepływach pieniężnych z zagranicą, wynikających ze zmian w opcjach polityki fiskalnej i monetarnej. Jednak amplituda wahań temu nie odpowiadała, co szczególnie widać w przypadku Polski. Mechanizm amortyzacji był tu zatem przenoszony na relacje zewnętrzne przy względnej słabości polityki gospodarczej. Utrzymanie odpowiedniej kombinacji polityki monetarnej i fiskalnej pozwalało natomiast na równoważenie warunków ekonomicznych w warunkach globalnych.

Stosowanie zróżnicowanych form i skali interwencjonizmu w polityce rolnej w państwach triady ekonomicznej³ nie wywierało większego wpływu na przemienność opcji w polityce gospodarczej. Tym samym polityka sektorowa, np. związana z rolnictwem, nie stała w sprzeczności z prowadzeniem aktywnej polityki na poziomie całej gospodarki. Można nawet zauważyć, iż wybór jednej z polityk jako zmiennej korygującej przekształcenia koniunkturalne był właśnie podyktowany wewnętrznymi dysproporcjami strukturalnymi między gospodarcami państw badanej triady.

Literatura

ALTAVILLA C., 2008: The (UN-) stable relationship between the exchange rate and its fundamentals. *Applied Economics Letters* 15 (7), 539–544.

³Występowanie zróżnicowanych form interwencjonizmu rolnego w tej grupie państw stwierdzono m.in. w pracach: Czyżewski, Kułyk [2010], Anderson, Martin van der Menbrugge [2006].

- BAHMANI-OSKOOEE M., KUTAN A.M., ZHOU S., 2008: Do real exchange rates follow a non-linear mean-reverting process in developing countries? *Southern Economic Journal*, vol. 74 (4), 1049–1062.
- BYERLEE D., SAIN G., 1986: Food pricing policy in developing countries: Bias against agriculture or for urban consumers? *American Journal of Agricultural Economics*, 68(4).
- CZYŻEWSKI A., KUŁYK P., 2010: Relacje między otoczeniem makroekonomicznym a rolnictwem w krajach wysoko rozwiniętych i w Polsce w latach 1991–2008, *Ekonomista* 2.
- CZYŻEWSKI A., POCZTA A., WAWRZYNIAK Ł., 2006: Interesy europejskiego rolnictwa w świetle globalnych uwarunkowań polityki gospodarczej, *Ekonomista* 3.
- KANNAPIRAN CH.A., 2000: Commodity price stabilization: macroeconomic impacts and policy options. *Agricultural Economics* 23, 17–30.
- KUTAN A.M., ZHOU S., 2008: The Enlargement of the European Union and the Behavior of Real Exchange Rates, *Review of Development Economics* 12(3), 550–561.
- LEON H., NAJARIAN S., 2005: Asymmetric adjustment and nonlinear dynamics in real exchange rates. *International Journal of Finance and Economics*, no 10, 15–39.
- MACDONALD R., RICCI L.A., 2007: Real exchange rates, imperfect substitutability, and imperfect competition, *Journal of Macroeconomics*, 29(4), 639–664.
- SCHIFF M., VALDES A., 1998: Agriculture and the Macroeconomy, *Policy Research Working Paper*, The World Bank, Washington.
- TAYLOR A.M., TAYLOR M.P., 2004: The purchasing power parity debate, *Journal of Economic Perspective*, no. 18, 135–158.
- TAYLOR D.S., PHILLIPS T.P., 1991: Food-pricing policy in developing countries: Further evidence on cereal producer prices, *American Journal of Agricultural Economics*, 73(4).
- VALDES E.A., 1973: Trade Policy and Its Effect on the External Agricultural Trade of Chile 1945–1965. *American Journal of Agricultural Economics*, 55(2), 154–211.
- ANDERSON K., MARTIN W., VAN DER MENBRUGGHE D., 2006: Distortions to World Trade: Impacts on Agricultural Markets and Farm Incomes, *Review of Agricultural Economics* 28(2).
- www.stats.oecd.org/wbes/

The fiscal and monetary policy in countries of the economic triad and in Poland in the long period (1990–2009)

Abstract

The process of globalization in recent years has created a new opportunity and necessity to review economic policy. This is due to a combination of factors including external pressures, the revised strategy of other states and regional tra-

de agreements. Some of the policies of the last two decades of the twentieth century required redefinition to enhance effectiveness, and their applied solutions encountered more and more difficulties specifically due to internal and external dysfunctionality. In the article we paid attention on the changes of the option in the fiscal and monetary policy with the utilization of the pendulum model to their evaluation and also conversions in the level of the real effective exchange rate. We also presented the relationship between exchange rate and option in economics policy. The investigative period embraced years 1990–2009. Analysis that has been conducted allows us to distinguish regularities happening in the process of their adaptation to an external conditions and also has pointed to a few conclusions on solutions applied in Poland.